

УДК : 334.012

Є. І. Масленніков,

доктор економічних наук,
професор кафедри економіки та управління,
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Французький бул. 24/26, м. Одеса, 65058, Україна,
e-mail: evgenmaslennikov@ukr.net

А. С. Бєленкова,

ТОВ «Югметалсервіс»
От. Головатого, 31, м. Одеса, 650003, Україна,
e-mail: belenkovaArt@gmail.com

ЯВИЩЕ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ В ІННОВАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються питання щодо ситуації невизначеності в інноваційній діяльності суб'єктів туристичної діяльності. Виявлені та досліджені ознаки невизначеності. Виділені постулати дослідження фінансово-економічних ситуацій невизначеності й ризиків в інноваційних процесах, які мають істотне значення для аналізу підприємств туристичної діяльності.

Ключові слова: невизначеність, ризики, інноваційні процеси, господарський ризик, туристична діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Завдання розкриття природи ситуації невизначеності набувають особливої актуальності в економічних науках. Але розробка цих питань ведеться, головним чином, у прикладних аспектах, зокрема, у зв'язку з використанням в економіці та фінансах економіко-математичних методів і нових інформаційних технологій. На методологічному рівні їхня розробка обмежується інтересами розвитку економічної кібернетики, математики, методологічних основ теорій інформації, зв'язку й управління, а отже, у теоретичному економічному плані вона тільки починає інтенсивно розроблятися (після фінансової кризи 2008 року).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні аспекти невизначеності досліджували: Р. Качалов, М. Меркулов, К. Ерроу, І. Ненно, Е. Кузнєцов, Ю. Сафонов та інші.

Постановка завдання. Дослідити питання щодо невизначеності в інноваційній діяльності суб'єктів туристичної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доводиться визнати: все, що нас оточує, – ніщо й ніколи не піддається абсолютно точному визначенню у всіх подробицях. Роль невизначеності в розвитку природи й суспільства, у житті кожної людини неможливо переоцінити. Вона воістину величезна та постійно міняється. Її дослідження повинні бути такими ж різноманітними, як її розмаїтість і такими ж безперервними, як її зміни. Особливо важлива роль невизначеності в процесах перетворення навколишнього середовища людиною, у її творчій, інноваційній діяльності.

На побутовому рівні під невизначеністю розуміють звичайно щось точно не встановлене, не цілком виразне, необмежене, неясне, повністю або почасти невідоме, непередбачене, мінливе, коливне, невизначене, не пояснене, незрозуміле, загадкове, не вирішене, недоведене, недосліджене, непізнане, недостовірне, сумнівне тощо. Інакше кажучи, невизначеність – це все, що не має або не може мати всіх необхідних і достатніх визначень, характеристик, описів, обґрунтувань, пояснень, прогнозів майбутніх станів і змін тощо. Однак ці визначення мають неточність.

Ситуаційний підхід, що широко використовується на Заході з 1970-х років при розробці великомасштабних науково-технічних та інвестиційних програм, не дозволяє у всій повноті розкрити динаміку невизначеності. Фактори, що беруть участь у системному аналізі й управлінні невизначеністю, обмежують уявлення про ризики як інструментальні засоби управління невизначеністю в інноваційних процесах. Для прикладу звернемося до точок зору Найта й Ерроу [3].

Розуміння важливості випадковості, невизначеності й ризику, що давно увійшло в масову свідомість у західних країнах, є неодмінною умовою розвитку свободи особи, становлення ринкових інститутів, цивільного суспільства й демократичної політичної системи. Тривалий досвід вивчення проблематики випадковості, невизначеності й ризику, накопичений в економічній науці, дозволив сформулювати кілька загальних принципів підходу до цієї теми (Найт, Ерроу). В основі даної проблематики лежить поняття невизначеності. З іншого боку, як відзначає К. Ерроу, де існує невизначеність, там є і можливість зменшити її шляхом залучення додаткової інформації. Інформація – поняття прямо протилежне невизначеності. Проблема інформації – інформація чи про можливі події, чи про ймовірності їхнього настання, чи про ступінь значимості й потенційних наслідків кожного результату – набуває в питаннях аналізу, оцінки невизначеності істотного значення. Саме ця до-

даткова інформація (про можливі події) і її вартість є одним з основних факторів для прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності.

Урахування фактора випадковості змінює й доповнює принципи розгляду минулих і майбутніх подій – кожен реальний факт або подія розглядається як один з можливих. Власне кажучи, мова йде про багатоваріантність розвитку соціально-економічних процесів, протиставленої ідеям детермінізму, безальтернативності тощо. Інформація про можливі події в діяльності економічних об'єктів характеризується різним ступенем повноти й доступності. Набір можливих результатів або подій під впливом зовнішніх умов постійно міняється і в принципі не може бути повністю відомий. Оцінки настання кожної події, особливо в умовах трансформаційної економіки України, завжди мають ту або іншу погрішність.

Як правило, рішення приймаються в умовах обмеженої інформації про набір можливих подій, про ймовірності їхнього настання й значимості наслідків кожного результату. При прийнятті рішення часто виникає ситуація, коли управлінські рішення і їхні наслідки не піддаються навіть імовірнісній оцінці. Спроби розгляду невизначеності з позиції можливості (або неможливості) оцінки подій використовували давно. Уже в 1920-і роки подібна ситуація була визначена Ф. Найтом (1885-1974) як невизначеність. На відміну від цього, ризик – у його термінології – передбачає володіння відносно точною інформацією (а отже, і оцінкою) про набір можливих подій та їхніх можливих наслідків. Однак, як показують дослідження останніх років, подібний «оцінний» підхід уже не може задовольняти теорію та практику управління динамічними й економічними об'єктами, що розвиваються. Наступні дослідження К. Ерроу, Н. Лумана та інших висувають інші критерії розмежування невизначеності й ризику, наприклад, інформаційні й цільові.

Очевидно, варто переглянути запропоноване Ф. Найтом розмежування, відповідно до якого ризик – це оцінений будь-яким способом показник випадкової величини (процесу), а невизначеність – це те, що не піддається оцінці. У даній роботі обрано трохи інше розмежування, засноване на цільовому критерії, яке, до речі, підтримують багато сучасних економістів: невизначеність – це характеристика реальності (об'єктивної і суб'єктивної), а ризик – це поточна й результуюча характеристика цілеспрямованої діяльності суб'єктів, оцінка ризикової ситуації, що виникає при прийнятті або реалізації рішень (у вузькому значенні – якості прийнятих рішень). Ризик в інноваційній діяльності передбачає, насамперед, можливість формування, оцінки й вибору кращого з безлічі можливих варіантів розвитку економічного об'єкта.

Очевидно, без субстанціонального аналізу категорій «невизначеність» й «стохастичність» в інноваційній діяльності стосовно економіки майбутнього не обійтися, інакше не зрозуміти їхнього взаємного проникнення й обґрунтування.

Невизначеність – це, по суті, стан, ознаки якого не можуть одночасно набувати однозначного значення, тобто допускають варіації та неоднозначність значень ознак у багатоваріантному процесі інноваційного розвитку економічних об'єктів.

За аналогією з визначеністю можна виділити й ознаки невизначеності:

Синтаксичний – коли поняття, ознаки, що відображають стан або опис його у вигляді моделей чи формул, неможливо перевести в дедуктивно-еквівалентні вираження, а можна виразити в інших адекватних за природою випадкових процесах, термінах і поняттях.

Семантичний – коли конкретний стан неможливо відобразити в детермінованій теорії розвитку об'єктів. Відзначимо, що відображення стану можливе, якщо буде знайдене вираження (формула, модель тощо), яке відображає стан об'єкта мовою теорії.

У процесі інноваційного розвитку, тобто в процесі формування майбутнього вигляду економічного об'єкта, випадковість невіддільна від своєї діалектичної протилежності – необхідності. Будь-який необхідний процес здійснюється в безлічі випадкових форм. Абсолютно випадкових явищ і процесів також не буває. Інакше не може бути мови про закономірний зв'язок явищ, і все залежало б від вдалого й невдалого збігу обставин. Прийнято вважати, що необхідне і випадкове розрізняються між собою насамперед тим, що буття необхідного обумовлене істотними факторами, а випадкового – найчастіше несуттєвими факторами. Здається, це надто велике спрощення. Діалектика необхідності й випадковості полягає в тому, що випадковість виступає як форма прояву необхідності і як її істотне доповнення. Випадковості в ході інноваційного розвитку можуть перетворюватися в необхідність. Логіка перетворення випадкового в необхідне: нагромадження знань про випадкове → ідентифікація, класифікація і типологізація станів, ознак і факторів → реалізація законів великих чисел і ймовірнісного розподілу → виявлення тенденцій і закономірностей у колишньому випадковому → формування нової теорії → приведення або встановлення співвідношень нової теорії з відомими теоріями, моделями, формулами.

Узагальнюючи уявлення про невизначеності, можна виділити постулати дослідження фінансово-економічних ситуацій невизначеності

й ризиків в інноваційних процесах, які мають істотне значення для аналізу підприємств туристичної діяльності.

Постулат перший. Ризик розуміється в широкому сенсі як результат будь-якого рішення, пов'язаного з вибором в умовах достатньої великої розмаїтості взаємодоповнюючих або альтернативних можливостей, коли аналізованому інноваційному процесу, а отже, і результату такого рішення внутрішньо й непереборно властива невизначеність.

Ризики являють собою явище, що має гетерогенну (об'єктивно-суб'єктивну) природу. Звідси випливає, що в інноваційній діяльності джерелом ризиків, причиною їхнього виникнення, а також головним фактором, що впливає не тільки на рівень, але й на «середовище перебування» ризиків, з одного боку, є невизначеність об'єктивних умов, станів і процесів розвитку об'єктів, процесів пізнання, створення, поширення й використання інновацій, а, з другого, – невизначеність суб'єктивних цілей, настроїв, поведінки різних суб'єктів господарських відносин.

Нестаціонарний характер інноваційного розвитку економічних систем, у рамках яких відбувається суб'єктна діяльність, породжує невизначеність, що проявляється в різних альтернативних варіантах досягнення суб'єктних цілей. Дана поліваріантність є яскравою ознакою складного соціогосподарського об'єкта, що генетично несе в собі надлишкові можливості в плані вибору траєкторії подальшого розвитку. Мало того, дія суб'єктивного фактора у формі надлишкового знання й інформації привносить додаткову невизначеність у розвиток тієї або іншої ситуації. Очевидно, що ці обставини й обумовлюють феномен ризикової діяльності, яка є закономірним наслідком суб'єктного буття в умовах відносної невизначеності.

Постулат другий. Серед безлічі сучасних концепцій про місце й роль інформації в різних природних і неприродних (штучних, у тому числі суспільних) системах для розвитку економічної теорії невизначеності й ризиків, на погляд автора, більшою мірою підходять три найбільш відомих, що ніколи конкурували, а тепер органічно доповнюють один одного, підходи до розуміння природи інформації:

1. «Ймовірісно-статистична концепція» [3].

Відповідно до цієї концепції інформація розглядається як зменшення («знищення») невизначеності. В якості міри невизначеності (іншими словами, міри неповноти) інформації служить поняття «ентропія системи».

Відповідно, інформація розглядається тут як внесення в систему впорядкованості й вимірюється негативною ентропією (негентро-

пією) – мірою впорядкованості системи, або так званою «ентропією вибору», коли за одиницю виміру інформації приймається один біт як кількість інформації, необхідної для вибору із двох однаково ймовірних можливостей.

Так були визначені умови для виміру не тільки інформації, але й невизначеності. Але разом з тим виникло порочне коло їхнього вивчення і виміру на основі передумов: 1) про однакові ймовірності та 2) про незалежність подій. Ці передумови протиставили нові уявлення про випадковості, імовірності, невизначеності й ризики традиційним уявленням про загальний взаємозв'язок, причинність й обумовленість процесів та явищ.

2. «Концепція розмаїтості».

Ця концепція трактує інформацію як відображену розмаїтість одного об'єкта (або суб'єкта) в іншому, коли за одиницю виміру інформації береться її кількість, необхідна для вибору із двох однаково ймовірних можливостей розмаїтості. Це значить, що інформація виникає тільки там, де існує розмаїтість, а отже, і невизначеність через взаємозв'язок з інформацією виникає або витягується з розмаїтості. Чим більше (менше) міститься в деякій сукупності відмінних один від одного (різноманітних) елементів, тим більше (менше) у цій сукупності міститься інформації.

Отже, збільшення розмаїтості генерує приріст інформації, який у цьому випадку не тотожний подоланню невизначеності. Він створює тільки передумови для цього завдяки розширенню можливостей раціонального вибору.

Обидві концепції, К. Шеннона й У. Ешбі, мають обмежене застосування в інноватиці у зв'язку з використанням уявлень про однакові ймовірності та незалежності появи різноманітних комбінацій. У ході розвитку загальної теорії систем і кібернетики з позицій так званої «інформаційної концепції управління» ці дві концепції вдалося продуктивно синтезувати.

3. «Синтез-концепція».

Інформація тут стала розглядатися як об'єкт перетворення, що входить у структуру управлінського рішення. У цьому випадку істотне значення надається вже не однаковій імовірності подій, а, навпаки, саме різній їхній імовірності. Невизначеність розкривається, а за певних умов і зменшується, завдяки управлінню, змістом якого є перетворення інформації, розвиток і використання новітніх інформаційних технологій для визначення й оцінки найбільш актуальних, імовірних альтернатив. Автоматизація інформаційних технологій, швидкодія комп'ютерної

техніки дозволяють приймати й коректувати управлінські рішення в реальному масштабі часу.

У міру того, як у системі управління наявна неповна або неупорядкована інформація доповнюється новою (і/або перетвореною вихідною), упорядкованою (і/або такою, що впорядковує,) інформацією, невизначеність зменшується, «знімається», «розкривається». Таким чином, будь-яка зміна величини невизначеності і, відповідно, ризиків в інноваційних процесах, як і в інших економічних сферах, є, за своєю сутністю, пов'язаною з інформаційним процесом.

Як і всі інші процеси, інформаційні складові процесів зміни невизначеності й ризиків мають не тільки якісну, але й кількісну визначеність. На жаль, єдиної кількісної оцінки інформації сьогодні не існує.

Ризики оцінюються, обчислюються, а в реальних економічних умовах у деяких окремих випадках (конкретних ситуаціях) їх можна знижувати, зменшувати або взагалі уникати, ухилятися від них у міру розкриття й/або зменшення невизначеності. Але, у загальному випадку, навіть найповніша інформація, що розкриває невизначеність і цілком достатня для практичного аналізу, розрахунків, оцінок і врахування ризиків, не забезпечує всіх необхідних і, тим більше, достатніх можливостей їх зменшити або уникнути. Назвемо лише ті з них, які з урахуванням положень діють найсильніше:

А. Потоки економічної інформації, як і будь-якої іншої, лавиноподібно нарастають й ускладнюються. Для її розуміння та використання необхідні високі спеціальні професійні знання, навички, техніка, технологія, організація, фінансові можливості. Все це доступно далеко не всім учасникам економіки. Своїми діями, замість упорядкування вихідної інформації, вони вносять у неї більш або менш серйозні перекручення. Природно виникає асиметрія інформації про економічну кон'юнктуру й ризики, збільшується невизначеність, що викликає безліч помилкових рішень.

Б. Один з незнищених парадоксів теорії та практики полягає в тому, що для подолання невизначеності та для адекватної оцінки ризиків, як правило, буває потрібна додаткова інформація. Але чим повніша інформація про усе, що нас оточує, і про нас самих, у тому числі про всі ризики, з якими нам доводиться зіштовхуватися, тим важче цю інформацію зрозуміти й використати навіть фахівцям, не кажучи вже про непрофесійних учасників усіх процесів і подій, що ускладнюються.

В. Навіть добре інформовані люди з об'єктивних і суб'єктивних причин часто свідомо йдуть на надмірно високі ризики або, навпаки, уникають навіть невеликих і цілком виправданих ризиків, що обіцяють

чималі вигоди. Врахувати всі ці обставини в загальній теорії й моделях невизначеності та ризиків неможливо. Тому завжди найбільш складна і з високою вартістю частина досліджень й обґрунтувань конкретних рішень доводиться на конкретний аналіз конкретної ситуації, коли основи теорії відіграють лише допоміжну роль. Відносно економічних ризиків, можливо, більше, ніж в інших «заматематизованих» сферах економічної теорії, виявляється, що навіть математична аксіоматика, не говорячи вже про конкретні економічні дослідження, має емпіричну природу.

Ризики в інноваційних процесах оцінюються по співвідношенню ймовірностей сприятливих і несприятливих результатів випадкових подій. А оскільки люди, які поводяться раціонально, сподіваються на краще, але готуються до гіршого, не нехтуючи будь-якими можливостями підготуватися (застрахуватися або одержати які-небудь гарантії тощо) на випадок несприятливого результату, то, природно, на перший план аналізу й оцінки ризиків спочатку висунулася аксіома можливості (ймовірності) їхньої негативної реалізації (збитків, втрат, усіх інших неприємностей). Проблеми (теореми) позитивної, вигідної реалізації ризиків і, власне, їхньої оптимізації відійшли на другий план. Така позиція була прийнятна для економіки з нерозвиненою інноваційною сферою. Але в умовах переходу на інноваційний шлях розвитку економіки подібний підхід уже не може задовольнити вимоги практики. Необхідно відновити розробку економічної теорії невизначеності й ризиків, не протиставляючи її, а узгоджуючи з наявними науковими досягненнями.

Існуючі основи економічної теорії невизначеності й ризиків (ЕТНР) формувалися стосовно функціонування економічних об'єктів в умовах тільки малих і середніх ризиків. У їхній розробці активну участь брало багато видатних учених – (К. Ерроу та ін.) у галузі економіки, економіко-математичних методів і математики. Сьогодні ЕТНР має математичне походження, органічно пов'язана з теорією ймовірності й тому побудована за допомогою аксіоматичного методу. При цьому емпіричні й евристичні уявлення про невизначеність і ризики, що здавались досить правдоподібними й очевидними, відповідають синонімічним визначенням, які звичайно властиві тлумачним словникам ХХ століття. У подальших міркуваннях такі визначення використовуються як цілком зрозумілі, уже підтверджені або доведені.

Отже, наскільки зміни невизначеності й ризиків пов'язані з інформаційними процесами у туристичній галузі, настільки всі способи та засоби оцінки інформації, на нашу думку, можуть використовуватися і як способи та засоби оцінки невизначеності й ризиків.

Постулат третій. Універсальні підходи можуть бути доповнені конкретним ситуаційним аналізом раціональної економічної поведінки в умовах невизначеності й ризиків. Зміст ситуаційного аналізу в особливому застосуванні ймовірнісного підходу, коли моделюються можливі ситуації (сценарії розвитку подій) і прогнозуються можливі результати із присвоєнням їм ймовірностей на основі вивчення їхнього попереднього розподілу або експертних оцінок. Потім визначається критерій вибору найкращого з можливих альтернативних результатів (наприклад, максимізації математичного очікування загального виторгу, прибутку або мінімізації математичного очікування збитків тощо). Результатом ситуаційного аналізу є вибір варіанта рішення, що найбільшою мірою відповідає обраному критерію.

Для ситуаційного аналізу в умовах невизначеності й ризиків можуть використовуватися методи побудови «дерева рішень», коли виходячи із установленної мети визначаються набори (комбінації) можливих дій, оцінюються можливі результати та їхня ймовірність.

Метод побудови «дерева рішень» особливо корисний при розробці великомасштабних інноваційних проектів, коли виникають труднощі із загальною оцінкою невизначеності й ризиків. Він допомагає визначити більш правдоподібні припущення про ймовірності можливих результатів й у тих випадках, коли вдається деталізувати розвиток процесів, та на їхній основі застосувати основні критерії вибору.

Разом з тим, не слід перебільшувати роль ситуаційного підходу. У реальних інноваційних проектах високотехнологічних виробництв дійсно оригінальні, неповторні, неординарні ситуації зустрічаються досить рідко. Тим більше, що найчастіше вони нормативно й процедурно не позначені, що не дозволяє їх ідентифікувати, типологізувати, деталізувати для спрощення прийняття управлінського рішення. Крім того, постійна взаємодія суб'єктів економіки з оригінальними ситуаціями може призвести до стомлення, стресів, дій на межі можливого, конфліктного, що, як наслідок, призведе до помилок, зривів.

Тому головне, що можна запозичити із ситуаційного підходу – це деталізація й виділення явних і неявних варіантів використання інновацій, що дозволяє зменшити невизначеність і підвищити рівень типовості процесів. Для управлінських рішень найбільш несприятливий латентний і принципово непереборний характер невизначеності. З другого боку, чим вищий ступінь типовості й менший рівень оригінальності процесу, тим більші наші знання про вихідну невизначеність і способи управління нею. Латентність невизначеності ускладнює її ідентифіка-

цію і типологізацію і, тим самим, ускладнює вибір способів управління.

Висновки та пропозиції. Таким чином, невизначеність має складну гетерогенну природу, структуру, яка розвивається, й аксіоми (постулати, які здаються очевидними) економічної теорії невизначеності, що існує в практиці інвестиційного проектування (де рівень невизначеності значно нижчий, ніж в інноваційних проектах), мають потребу в додаткових поясненнях і методологічних обґрунтуваннях. Відсутність таких пояснень та обґрунтувань можна було якось виправдати на початкових етапах виникнення й розвитку теорії невизначеності й ризиків в економіці. Але тепер цей недолік стає одним з головних гальм її подальшого розвитку в умовах переходу України на інноваційний шлях розвитку. Якщо невизначеність є віртуальним масивом інновацій, як можливостей і джерел розвитку, то випадковість служить формою і, покажемо це далі, засобом, способом кращої реалізації цих можливостей. Якщо діяльність людей в інноваційних процесах може впливати на співвідношення між сферами необхідності й випадковості, то це відбувається шляхом управління невизначеністю й ризиками.

Список використаної літератури

1. Масленніков Є. І. Методологічні та практичні засади дослідження системи управління фінансовою стійкістю промислового підприємства [моногр.] / Є. І. Масленніков. – Одеса : Прес-кур'єр, 2015. – 316 с.
2. Побережець О. В. Теоретико-методологічні та практичні засади дослідження системи управління результатами діяльності промислового підприємства : [моногр.] / О. В. Побережець. – Херсон : Видавництво : Гринь Д. С., 2016. – 500 с.
3. Інноваційна економіка : теоретичні та практичні аспекти : [моногр.] / Вип. 1 ; за ред. д.е.н., оц.. Є. І. Масленнікова. – Херсон : Гринь Д. С., 2016. – 854 с.

Стаття надійшла 16.10.2016 р.

Е. И. Масленников,

доктор экономических наук,

профессор кафедры экономики и управления

Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

Французский бульвар, 24/26, 65058, г. Одесса, Украина,

e-mail: evgenmaslennikov@ukr.net

А. С. Беленкова,
ООО «Югметалсервис»
Ат. Головатого 31, г. Одесса, 650003, Украина,
e-mail: belenkovaArt@gmail.com

ЯВЛЕНИЕ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ В ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТОВ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассматриваются вопросы ситуации неопределенности в инновационной деятельности субъектов туристической деятельности. Выявлены и исследованы признаки неопределенности. Выделенные постулаты исследования финансово-экономических ситуаций неопределенности и рисков в инновационных процессах, которые имеют существенное значение для анализа предприятий туристической деятельности.

Ключевые слова: неопределенность, риски, инновационные процессы, хозяйственный риск, туристическая деятельность.

Е. Maslennikov,
Doctor of Economics,
Professor of Economics and Management department
of Odessa I. I. Mechnikov National University,
24/26, Frantsuzkiy av., Odessa, 65044, Ukraine,
e-mail: evgenmaslennikov@ukr.net

A. S. Belenkova,
ООО “Yugmetalservis”
31, At. Holovatoho str., Odessa, 650003, Ukraine,
e-mail: belenkovaArt@gmail.com

THE PHENOMENON OF UNCERTAINTY IN THE INNOVATIVE ACTIVITY OF TOURISM ENTITIES

Summary

The article deals with the issues of uncertainty in the innovative activity of tourism subjects' activity. Features of uncertainty have been discovered and investigated. The postulates of the research of financial and economic situations of uncertainty and risks in innovative processes, which are essential for the analysis of enterprises of tourist activity, are highlighted.

The uncertainty has a complex heterogeneous nature, a developing structure, and axioms (postulates that seem obvious) of the economic theory of uncertainty that exists in the practice of investment design (where the level of uncertainty is much lower than in innovative projects), need additional explanations and methodological substan-

tiation. The lack of such explanations and justifications could somehow be justified in the early stages of the emergence and development of the theory of uncertainty and risks in the economy. But now this shortcoming becomes one of the main obstacles to its further development in the context of Ukraine's transition to an innovative way of development. If uncertainty is a virtual array of innovations, as opportunities and sources of development, then the chance is a form and, let's show it further, a means, a way to better realize these opportunities. If people's activities in innovation processes can affect the relationship between spheres of necessity and chance, then this is done by managing uncertainties and risks.

Keywords: uncertainty, risks, innovative processes, economic risk, tourist activity.

References

1. Maslennikov, Ye. I. (2015). Metodolohichni ta praktychni zasady doslidzhennia systemy upravlinnia finansovoiu stiikistiu promyslovoho pidpriemstva [Methodological and practical bases of research of enterprise's business solvency management system]. Odesa : Pres-kurier. [in Ukrainian].
2. Poberezhets, O. V. (2016). Teoretyko-metodolohichni ta praktychni zasady doslidzhennia systemy upravlinnia rezultatamy diialnosti promyslovoho pidpriemstva : monohrafiia [Theoretical, methodological and practical basis of research administrative system of results of activity of industrial enterprise]. Kherson : Hryn D. S. [in Ukrainian].
3. Maslennikov, Ye. I. (2016). Innovatsiina ekonomika : teoretychni ta praktychni aspekty [Innovation economy : theoretical and practical bases]. Kherson : Hryn D. S. [in Ukrainian].